

GÉRARD DUMÉNIL - DOMINIQUE LÉVY
Büyük Yol Ayrımı

GÉRARD DUMÉNIL ve DOMINIQUE LÉVY Fransız Bilimsel Araştırma Merkezi CNRS'de yönetici ve ekonomi uzmanı olarak görev yapıyor. Actuel Marx'ın ve Attac Bilimsel Konseyi'nin yayın kurulu üyesi olan bu iki heterodoks ekonomistin ortak eserleri şunlardır: *La dynamique du capital, un siècle d'économie américaine* (PUF, 1996); *Crise et sortie de crise. Ordres et désordres néolibéraux* (PUF, 1998); *Kapitalizmin Marksist İktisadı* (İletişim, 2009); *The Crisis of Neoliberalism* (Harvard University Press, 2011).

La grande bifurcation. En finir avec le néolibéralisme

© 2014 Editions La Découverte

İletişim Yayınları 2153 • Politika Dizisi 130

ISBN-13: 978-975-05-1753-2

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Bahar Siber

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Bahri Özcan

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÉRARD DUMÉNIL
DOMINIQUE LÉVY

Büyük Yol Ayrımı

Neoliberalizme
Son Noktayı Koymak

*La grande bifurcation
En finir avec le néolibéralisme*

ÇEVİREN Ayşen Gür

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	
TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN YOLLARI	9

BİRİNCİ KISIM

TARİHSEL DİNAMİKLER

1. BÖLÜM	
KAPİTALİZM TARİHİN SONU MUDUR?	19
Toplumsallaşma. Kapitalist mülkiyetin kurumları	19
Devletçi ve yarı devletçi müdahaleler	22
Kapitalizmin örgütçü sosyal sınıfı olarak yöneticiler	23
Örgütlü kapitalizmin üç odaklı sınıf yapısı	26
Kapitalist finans	28
Yönetimsel kapitalizm olarak 20. yüzyıl kapitalizmi. Yönetimselcilik	29
2. BÖLÜM	
TOPLUMSAL DEĞİŞİM DİNAMİĞİNDE MÜCADELELER VE UZLAŞMALAR	33
Yönetimsel kapitalizmin üç sosyal düzeni: Birinci finans hegemonyası, savaş sonrası uzlaşma ve neoliberalizm	33
Devlet ve demokrasi	40
Devrimci ittifakın kaderi	42
Sağ veya soldaki ittifaklar ve önderlikler. Sosyalizm ve yeni yönetimselcilik	44

Üretim ilişkileri ve toplumsal düzenler: Karşılıklı bir ilişki	46
Büyük yol ayrımı	47

İKİNCİ KISIM

SAVAŞ SONRASI DÖNEM VE NEOLİBERALİZM

3. BÖLÜM

“SOLDAKI” UZLAŞMA	53
Gelirler ve mülkler: Eşitsizliğin daha az olduğu bir toplum	53
Büyümenin hizmetindeki finans sektörü	57
Şirketin içinde: Yöneticilere dayalı bir işletme, bir ücret ittifakı	59
Soldaki uzlaşmanın dayanağı olarak hükümet.	
Büyük çaplı devletler ve sosyal koruma	62
Ulusal ekonomiler	63

4. BÖLÜM

SÜREKLİLİKLER VE KOPUŞLAR	67
İşçi hareketinin peşinden gelen toplumsal uzlaşma	68
Uluslararası ilişkilerde gedik	71
Savaş sonrası uzlaşmanın sona ermesi	75

5. BÖLÜM

“1979 DARBESİ”NDEN 2008 KRİZİNE	77
“1979 Darbesi” ve 1980’li yıllarda kuralların terk edilmesi.	
Çevre ülkelerde borç krizi ve merkezde finans krizi	77
Neoliberalizmin başka ülkelere ihracı dalgası ve 1990’lı yılların krizleri	79
1990’lı yılların ikinci yarısı: ABD hegemonyası altında neoliberal zirve	80
Sürekli genişleyen globalleşme. Neoliberalizmin globalleşmesi sorgulanıyor	81
Finansallaşma, serbestleşme ve globalleşme.	
ABD ekonomisinde dengesizliklerin artışı	82
2008: Çözülüş	84

6. BÖLÜM

AVRUPA NEOLİBERALİZM SINAVINDA	87
Roma’dan Maastricht’e: Neoliberal globalleşmede eriyen bir proje	88
Krizden önce ve krize doğru. İspanya örneği	92
Almanya ve Fransa’nın yolu	101

ZİRVEDEKİ GERİLİMLER

7. BÖLÜM

ANGLOSAKSON FİNANSI: BİR MODEL VE BİR İMPARATORLUK	107
Finans ve finans dışı sektörlerde mülkiyet ve yönetim.	
Anglosakson neoliberalizmi örneği.....	107
Yönetim ve mülkiyet ağlarındaki dönüşümler. İktidar oyunları.....	109
Hissedar aktivizmi. Spekülatif fonlar, neoliberal girişimin silahlı kolları	111
Mülkiyet ve denetim ağları. ABD'nin hegemonyası.....	113

8. BÖLÜM

AVRUPA'YA HAS ÖZELLİKLER: ALMAN TİPİ ENDÜSTRİCİLİK, FRANSIZ TİPİ FİNANSALLAŞMA	119
Avrupa'nın özellikleri ve Avrupalılaşıma.....	119
Anglosakson neoliberalizmi patikasının dışında: Neoliberal-yeni yönetsel bir melez yapı	121
Fransa: İskambil kağıdından finans şatosu kuran hükümetler	123
Almanya ve Fransa: Neoliberal globalleşmeye iki farklı eklemleme biçimi.....	129

9. BÖLÜM

ULUSLARARASI ARENA	133
Eski merkezlerin hegemonyasında erozyon.....	133
Sermaye birikimindeki bozukluklar ve uluslararası ticaretteki dengesizlikler	138
Korumacılığın yükselişi	143
Volatil finans akışları. Çevre ülkelerde direniş	144

ÇATIŞMALAR

10. BÖLÜM

ABD-AVRUPA: HIRSLAR, SAĞ AKIMLARIN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI	149
ABD'de neoliberalizmin yollarının uzaması	149
ABD'de havanın güzelleşmesi: Resesyondan kısmen çıkış	150
ABD globalleşmeyi kurtarabilir mi?.....	152
İmparatorluğun merkezinde: Çok şey yapmak, toplumsal düzeni değiştirmek hariç	156

Avrupa: Zor bir durum ve kıtanın birliğinin geleceği için belirleyici bir sorun 158

Avrupa sağ akımlarının uzlaşması: Yeni yönetimsel bir çıkış yolu mu?..... 161

11. BÖLÜM

AVRUPA: SOLDA UZLAşMAYI BAşARMAK, KORUMAK VE AçMAK 165

Finans'a karşı üç sol 166

Projesini belirlemek. Toplumunu seçmek 168

Aşamacılık mı devrim mi? Sınıflararası bir ittifak..... 169

Sınıf hegemonyası ve uluslararası hegemonya 173

Finans hegemonyasını kırmak ve yönetimin özerkliğini yeniden kazanmak..... 174

Anglosakson hegemonyasını kırmak ve globalleşmede politikaların özerkliğini yeniden kazanmak 176

Ortak olarak yönetmek. Tarihin tekerrür etmesini nasıl engellemeli? 179

Politik-kurgu 182

TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN YOLLARI

Bu kitabın kökeninde, eski merkezleri oluşturan toplumlarımızın, yani Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin otuz yıldır toplumsal gerileme eğilimine girdiği düşüncesi yatıyor. Böyle bir yargıda bulunmak, elbette geçmişi temizlemez ama mevcut gidişatın ilerlemeye ters olduğunu da görmek gerekir. Bu gerileme eğilimleri bildik yollarla kendilerini gösterir: Çoğunluğun satın alma gücünde duraklama, ekolojik felaketler ve gezegenin ısınması, sosyal koruma sistemindeki erozyon, eğitim veya araştırma alanında gerileme, ticari ve mali pratiklerin hayatın tüm alanını işgal etmesi. Bugünkü kriz, halk sınıfları üzerindeki baskıların bahanesi olarak kullanıldığından, bu eğilimleri artırmaktadır. Siyasi düzlemde, kitabın amacı, bu dinamiklerin tersine çevrilmesidir.

Bu yargının dayandığı vizyon, gerçek bir solun bakış açıdır: İnsanlığın geleceği, yalnızca dayanışmacı ve eşitlikçi bir “birlikte yaşama”, kolektif ve bireysel hayatlara anlam veren toplumsal ve kültürel değerler üzerine kurulabilir. Bunun sonuçları açıktır: Eşitsizliklere karşı mücadele etmek, her-

kesten ortak çalışmaya katkıda bulunmasını beklemek, her türlü iktidar veya mülkiyet hiyerarşisi kaygısından bağımsız olarak hakları güvence altına almak, çevrenin korunmasına ilişkin gereklilikleri herkese eşit olarak dağıtmak, en zayıfları korumak. Bu proje, ayrıcalıklı azınlıkların çıkarımı pekiştirme peşinde koşan, ideolojik dayanağı seçkincilik olan sağ güçlerin pratikleriyle çatışmaktadır: Bu azınlıklara ait olmak, sanki onları oluşturan birey ve gruplara özgü üstün niteliklerin ifadesi olarak görülür – mükemmeliyet ve yarar adına korunması gereken bir hiyerarşi düzeni.

Ütopyaalar gerçekten ölüp gömüldüler mi? Burada modern toplumların tarihini yeniden yazmaya kalkışmayacağız ama ikibuçuk yüzyıl geriye gitmek kaçınılmaz. 18. yüzyılın devrimleri, Fransız Devrimi'nin Cumhuriyetin tapınaklarının girişine yazdığı idealler adına yapıldı: "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik". Aşırı hoşgörü göstermekle suçlayamayacağımız Marx'ın bile, geçmişin toplumsal yapılarında devrim yapma gücünü vurgulamakta tereddüt etmediği, muzaffer bir burjuvazinin dönemiymişti bu. Burjuvazi, hedeflerine ulaşmak ve yeni bir dünyanın ortaya çıkmasını sağlamak için, halk güçlerinin temsil ettiği kaldıracı kullanmayı başardı. Ama aynı burjuvazi, arka arkaya –Fransa'da Thermidor'dan (Temmuz 1794) Haziran 1848 devrim günlerine kadar– baskı gücünü kullanarak, Konvansiyon'un ilkeleri gibi tehditkâr eşitlikçi ideallerin taşıyıcısı halk akımlarına egemen olmayı başardı. Halk cumhuriyeti daha doğar doğmaz, yerini burjuva cumhuriyetine bıraktı. Çalışanlar genel oy hakkının halk iktidarının garantisi olmadığını öğrenmek zorunda kaldılar.

Hukuki açıdan insanların hepsi eşit ve özgür doğuyordu, ama aynı şekilde yaşamıyorlardı, kadınlar da "erkekler" ile aynı statüye sahip olduklarını iddia edemezlerdi. Aşağı "ırklara" mensup oldukları düşünülen geniş katmanların bu insanlığın içinde tam ve eksiksiz bir statü kazanması için çok

uzun süre beklemek gerekti. Toplumsal ilerlemenin yolları işte böyle, çok yavaş, dolambaçlı ve son derece seçici oldu. 1789 İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nin öne sürdüğü eşitliğin bir uçurumun kenarında sallandığını, bu uçurumun zenginliklerin küçük bir grubun elinde toplanmasıyla oluştuğunu farkedenden küçük bir azınlık bilinci ortaya çıktı. İşte Gracchus Babeuf'ün sonradan "komünist" olarak nitelendirilen radikal kurtuluş projesi bu bağlamda doğdu. Farklılıkların törpülenmesi isteği kapitalist mülkiyeti sorgulamadığı sürece eşitlik içi boş bir sözcük olarak kalacaktı.

Büyük sanayinin gelişmesiyle birlikte, çatışmaların görünümünü değiştirecek geniş çaplı toplumsal dönüşüm başladı. Evrim, örgütlenme boyutları ve yetenekleri atölye çalışanlarınınkini büyük ölçüde aşan bir işçi sınıfının doğmasını sağladı. 19. yüzyılda işçi mücadeleleri ile entelektüel patlamanın bulunduğu noktada, çeşitli biçimleriyle (Fourrier'ci, Lassale'cı, Proudhon'cu) sosyalist proje doğdu. Bu akımların ortasında, düşüncesi hayattayken ve özellikle ölümünden sonra tarihin gidişatını etkileyecek büyük bir isim ortaya çıktı: Karl Marx. Onu Friedrich Engels'ten ayırmak mümkün değildi. Marx, sosyalist ve komünist düşünceyi ele alarak, ona bilimsel dayanaklar sağlamayı amaçladı. Doğal olarak buna, o sırada yayılma çağında olan işçi mücadelelerinin eşgüdümünü sağlamayı amaçlayan enternasyonalizm eklendi. Artık söz konusu olan basit bir ilerlemeci proje değil, radikal bir toplumsal kurtuluştur, insanların tarihöncesinden çıkmasıydı. Kapitalizmin ötesinde, işçi sınıfı ikili bir görevi üstlenmek zorundaydı: Kendi toplumsal kurtuluşunun yanında, kapitalist anarşinin yerini alacak örgütlü bir ekonomik düzenin oluşturulmasını sağlayacaktı. Ufukta idealleştirilmiş bir dünya beliriyordu, Marx insan pratiklerindeki yaratıcılığa güvenerek, bu dünyayı kesin çizgilerle belirlemekten kaçınmıştı. Paris Komünü, bunun yol haritasını çiz-

di, iktidara özgü hiyerarşilerden kendisini koruyan popüler bir girişimin yoluyla bu.

“Sosyalist” ya da “sosyal demokrat” akımların güçlerini birleştirdiği yer, avangart bir sanayi ülkesi olan Almanya oldu. Reformun ve devrimin yolları o kadar iç içeydi ki, bugün bile bunları birbirinden ayırmak çok zordur. Ama, iktidarın ele geçirilmesini ve burjuva ilişkilerin ortadan kaldırılmasını sağlaması beklenen olaylar, Marx’ın ileri bir işçi sınıfının devrimci potansiyeline güvenerek öngördüğü yolu izlemedi. Devrim, diğer ülkelerde ezilirken, Lenin ve Bolşeviklerin otoriter yönetimi altında Rusya’da zafere ulaştı. Bilindiği gibi, 1919’da Komünist Enternasyonal’in (veya Üçüncü Enternasyonal’in) kurulmasıyla, Marksist sıfatını benimseyen işçi sınıfı hareketinin içinde büyük bir ayırım oldu. “Komünizm” terimi, devrimci radikalliği belirtirken, “sosyalizm” terimi de hizaya gelmeyi reddeden reformist akımların ifadesine dönüştü. Marx’ın analizlerinin 19. yüzyıl sonunda Çin’e ulaşmasından itibaren, 1921’de Çin Komünist Partisi’nin kuruluşundan 1949’da iktidarı ele geçirişine kadar, Çinli devrimcilerin de bundan aşağı kalmayan kahramanca mücadelesini hatırlatmak gerekir.

Ama şimdi dikkatimizi bu sürecin ikinci aşamasına verelim. “Bütün iktidar sovyetlere” sloganı, zaferin arkasından fazla yaşamadı. Siyasi kadrolar her alanda proletaryanın yerine iktidara yerleştiler. Lev Troçki’nin (o sıralarda menşevikti), 1904’te “ikamecilik”¹ dediği şey meydana geldi, siyasi kadrolar bürokratik özelliklere sahip yeni bir sınıfın ilk çekirdeği oldular. Sonradan Kamboçya’daki Kızıl Kmerler gibi başkalarının da taklit ettiği Stalin ve Mao, kolhozlarda veya

1 L. Troçki, *Nos tâches politiques*, Denöel-Gonthier, Paris, 1970 [1904]. Terim, Roland Lew tarafından *L’Intellectuel, L’État et la Révolution, Essais sur le communisme chinois et le socialisme réel*’de yeniden kullanılmıştır, L’Harmattan, Paris, 1997. Ayrıca bkz. G. Duménil, D. Lévy, R. Lew, “Cadrisme et socialisme. Une comparaison URSS-Chine”, *Transitions*, cilt 40, sayı 1-2, 1999, s. 195-228.

halk komünlerinde, insanlığa, yeryüzündeki cennetin toplumsal biçimlerini insanlığa rağmen, sunduklarını iddia ettiler. Birbirine sıkı sıkıya bağlı bir dizi ekonomik ve siyasi nedenden ötürü, sosyalizm veya komünizm iddiasındaki bu sistemler kendilerini dönüştürmeyi başaramadılar.² Oysa kapitalizmde geçerli olanlar kadar işe yarayan başka ekonomik biçimlerin bulunamayacağını gösteren herhangi bir *a priori* kanıt yoktu; ülkelerimizdekiler kadar “demokratik” başka hükümet etme biçimlerinin yerleştirilemeyeceğini gösteren hiçbir şey yoktu – ikinci bölümde burada söz ettiğimiz bu kavramlara geri döneceğiz. SSCB ve Doğu Avrupa’da kapitalist devrim nihayet yukarıdan, yani yöneticilerden geldi; bunlar, kendilerine eskisinden daha avantajlı yeni bir üst sınıf konumu sağlayabileceğini düşündükleri bir toplumsal sistemi seçtiler. Batı Avrupa ve ABD’de 1980’li yıllar boyunca yerleşen neoliberal kapitalizm, bu yöneticilere yaptıkları seçimin avantajlarını açıkça gösteriyordu. Çin’e gelince, kendi yolunu izlemeye devam ediyor; tabii bu, sosyalizmin yolu değil.

1919’daki büyük ayırmadan sonra, “reformist” olarak tanımlamaya alıştığımız bir dinamik, Üçüncü Enternasyonal’e paralel, onunla bazen rakip bazen müttefik olarak, kendi yolunda ilerledi. Kapitalizmi bir yandan korurken bir yandan da değiştirmek isteyen “reformizm”den çok, “aşamacılık”tan söz etmek daha doğru olur, çünkü bu kavram aşamalar halinde aşılması gereken bir programa bağlılığı içerir. İki savaş arası dönem ve 1929 krizinin yarattığı şok, bu akımın zıplama tahtası oldu. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, toplumsal biçimlerin her birine uygun koşullarda yeni bir uzlaşmaya varıldı. Avrupa ve ABD’de yeni yollar açıldı, bunun en önemli özelliklerinden biri, bir çeşit toplumsal ilerlemeydi: Yaşam düzeylerinde, sosyal korumada, eğiti-

2 M. Lewin, *Le Siècle soviétique*, Fayard/Le Monde diplomatique, Paris, 2003.

me ulaşımda, kültürel gelişmelerde vb. ilerleme. Bu yollara “sosyal demokrat” demek mümkündü, ancak bu terim günümüzde öyle raydan çıktı ki, artık savaş sonrası ilerlemeci eğilimlerin tersine, François Hollande hkmetinin politikaları anlamına geliyor. Uygun kelime bulunamasa da bazı anılar hâlâ canlı, bunların arasında, yeni bir gençliğin ateşini aydınlatan topyalarıyla 1968 sıçrayışı da var.

Devrimci dönüşüm projesinin taşıdığı büyük umutların yenilmesi yetmiyormuş gibi, ılımlı ve aşamalı ilerlemenin yolları da 1980’li yıllarda kapandı. Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler’deki sağ glerin itmesiyle “neoliberal devrim” (aslında daha çok bir karşı-devrim) kazandı. 1970’li yıllarda büyümenin yavaşlaması ve büyük enflasyon dalgası bu tür bir değişime uygun koşulları yaratmıştı. Ayrıcalıkların yeniden geri gelmesini sağlayan siyasi gler devreye girdi; sol gler ise 1980’li yılların başında arka arkaya yapılan grevlere rağmen buna karşı duramadılar. Margaret Thatcher ve Ronald Reagan bu “restorasyonun” kahramanları oldu. Fransa’da, 1983’te sosyalistlerin başlattığı sıkı politika dnemecinin devamında, bir nbetleşme dinamiği başladı. Alışkanlık nedeniyle sol kabul edilen glerin sahneye koyduğu “nc yol” komedisini yaşamak zorunda kaldık. “Modernlik” adında, kapitalist piyasa ve neoliberal globalleşme ideolojisi tn geldi, komünist partiler ise bu sırada karşı konulmaz şekilde düşüşe geçmiş ve aşırı sağ g kazanmaya başlamıştı.

Tam otuz yıl geçmiş. Yaşadığımız kriz bu eğilimleri tartışmaya açacak gte görünmesine rağmen, saat daha almadı ya da henüz alıyor. Toplumsal ilerlemenin büyük tarihi, sağın řu gerekçelerinin çok kolay olduğunu gösteriyor: Solun ilerlemeci atılımlarının varacağı yer sadece başarısızlık, verimsizlik, kaos olabilir. Daha iki savaş arasında, neoliberalizmin büyük teorisyeni van Hayek, sosyal demokrasiyi (o yıllarda bu terime yüklenen anlamıyla), totaliterliğin,

komünist olduğunu iddia eden dünyanın bekleme odası olarak görüyor, komünizm ile nazizmi de birbirine bağlıyordu.

Neoliberal güçler toplumlarımızı hâlâ saran dayanışma ağlarını tamamen sökmemiş oldukları için, sağın bugün krizle sarsılan o çok övündüğü zaferi ölçülüdür. Ancak eski kıtalarda halk sınıflarının büyük kitlesi üzerinde globalizmin dayattığı rekabetçi baskı bu güçler için çalışmaktadır. Ayrıcalıkların yeniden zafer kazanması konusunda hiç de önemsiz sayılmayacak son aşamalardan biri, 2000’li yılların başında Almanya’daki antisosyal reformlarla yaşandı. Daha yakın bir tarihte, Yunanistan, İtalya veya İspanya’ya dayatılan şok tedavileri, Avrupa sağı için yeni yollar açtı. Diğer ülkeler de ekonomik durumlarının düzeleceği konusunda herhangi bir teminat almadan aynı çukura çekildiler.

Üst sınıfların bu zafer duygusu, neoliberal stratejilerdeki çelişkileri dikkate almaz. Oysa bu çelişkiler güçlüdür ve kriz bu çelişkilerin bir tezahürüdür. Bu nedenle bu kitapta “neoliberalleşme süreci”nin önemli engellerle karşılaştığını öne sürüyoruz. Bu durum, üst sınıfların tepki kapasitesinin ne olacağı bilinemese de, söz konusu dinamiklerin tersine çevrilebileceğine daha güvenle bakmamızı sağlıyor. Ama dünya sadece eski merkezlerden ibaret değil: Bütün dünyada yeni hiyerarşiler ortaya çıkıyor ve yeni yollar açılıyor...

Evrimin sürekliliğinin geçmiş yolların olduğu gibi tekrarlanması engellediğini bildiğimize göre, bu kötüye giden tarihi hangi dönemde yakalamalı? Geçmişte yapılan “hatalardan” ders alarak devrimci programı yeniden mi canlandırmalı? Yine aşamacı yola mı başvurmalı? Ama o takdirde, bu yolun dejenere olmasını nasıl engellemeli? Böylece politikanın araştırma alanına, en iddialı noktaya, sınıf yapıları ve sınıf savaşlarının alanına varıyoruz. O noktada solun başarı ve başarısızlıklarını veya sağın güçlerini ve zaaflarını nasıl kavramalı? Bu konuda Marksist analitik çerçeve yeri doldu-

rulamaz bir katkı sağlıyor; ama çok ciddi bazı sınırları var: Hem kökenindeki zaaflardan, hem uğradığı sapmalardan, hem de süreçleri bir noktaya kadar yeniden yoğurmuş olan zamanın getirdiği yorgunluktan muzdarip.

Bu kitabın ilk kısmı, kapitalist üretim biçiminin tarihsel dinamiklerini yorumlarken yeni bir teorik çerçeve sunuyor: Sınıf yapılarının yenilenmesi (özellikle yeni üst düzey kadroların yükselişi), sınıf savaşlarının rolü ve şekli, bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sağ ve sol kavramlarının anlamı, kapitalizmin aşamalarının son noktaya yani neoliberal kapitalizme kadar birbirini izleyişi. Bu analiz sayesinde, toplumlarımızın günümüzde bir “büyük yol ayrımı” ile karşı karşıya olduğunu söyleyebiliyoruz. Neoliberal kapitalizmden sonra insan toplumlarının tarihinde hangi yeni aşama gelecek? Üst sınıfların egemenliğinde yenilenmiş biçimler mi, yoksa yeni ilerleme ve kurtuluş yolları mı? Önümüzde hangi ufuklar açılıyor?

İkinci ve Üçüncü Kısımlar, bu dinamikleri, özellikle de ekonominin dinamiklerini yöneten tekniklerin çarklarına giriyor. Burada bir kere daha geçmişten (başka toplumsal ve ekonomik durumlar, başka krizler) ders çıkarmak ve günümüzün büyük tarihsel konjonktürünü (kriz, çelişkiler, güç ilişkileri) yorumlamak söz konusu.

Son olarak Dördüncü Kısım, bu teorik çerçeve ve tarihsel malzemedan öğrendiklerimizi kullanarak, ABD ve Avrupa toplumlarının geleceğine ilişkin sorulara cevap vermeye çalışıyor. İşaretleri gitgide artan neoliberalizm sonrası bu dönem ne olacak? Atlantik’in iki yakasında nispeten kısa ve uzun vadede alternatif yolların şansı nedir? Öngörülebilir ve normatif olanın diyalektiği üzerinde oynayarak, krizden çıkmak ve toplumsal ilerleme yollarını yeniden açmak için üzerinde durulması gerektiğine inandığımız bir stratejiden söz ederek kitabı bitireceğiz: Avrupa’da solda yeni bir sınıf uzaşmasına dayanan bir strateji.